

'ספר תורה שבלה; אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארץ מצילין...'. משמע אפילו אי אפשר לקרוא בו, שהכתובים אינם במקום אחד – מצילים אותו. ואין זה דומה לספרים שלא ניתנו לקרות בהם שאמר רב הונא [והלכה כמותו לדעת רוב-ככל הפוסקים] אין מצילים אותם – כי כאן בתחילה היתה עליו קדושת ספר שניתן לקרות בו, הלכך גם לאחר שבלה ונקרע – מצילים, שלא כספרים שמתחילתם לא ניתנו להיקרות (עפ"י חדש האביב; שפת אמת. וכ"כ בשו"ת חות יאיר טו ד"ה ולכאורה. וע' גם בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד לט ד"ה אבל יש).

דף קטז

'עשה לה סימניות מלמעלה ולמטה... ולמה כתבה כאן, כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה...'. ונרמז הדבר בנוני"ן הפוכים כי הנו"ן מסמלת פורענות ונפילה, כמו שאמרו בברכות ד. (מהרש"א, ע"ש). וגם מרמז שהפכו 'נעשה ונשמע' (עפ"י חדש האביב). ובפירוש בעל הטורים (בהעלותך י, לה): לומר שמקומה של פרשה זו אחר 'ונסע אהל מועד', שהוא ג' פרשיות מקודם לפרשה זו. (וכבר העירו שלפי מנינו אינו עולה אלא מ"ח פרשיות מקודם. וע"ע 'פענח רזא' שם).

'מקום הכתב לא קמיבעיא לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש, אזל כתב אזלא לה קדושתיה'. הנודע-ביהודה (תנינא יו"ד קעג) כתב: אין הכוונה שפרחה קדושת הגליון לגמרי אלא רק לענין שאין מצילים אותו בשבת מפני הדליקה, והרי הוא כקלף המעובד לשם קדושת ספר תורה שאין מצילים אותו, אבל עדיין קדושתו עליו ואין מורידים אותו לקדושה קלה (וע' גם בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קלד, ע"ש). והעירו על דבריו מדברי הרשב"א בנדרים (יד): שכתב שפרחה קדושת הגליון כשנמחק הכתב, והנודר ומתפס בגליון – אינו כמתפס בדבר הנדור, שאין הגליון קדוש אלא מחמת הכתיבה וכל שנמחק הכתב פרח קדושה ממנו (עפ"י יד שאול יו"ד ריב ועוד).

בכלל 'מקום הכתב' – הריוח הפנוי שבין שורה לשורה, שאף הוא אינו קדוש אלא אגב הכתב, שאין מניחים אותו אלא כדי שהכתב יהא מובדל וניכר ונקרא, אבל הריוח שבין דף לדף עשוי לנוי וליופי ויש לומר שהוא קדוש קדושה עצמית, גם בהעדר הכתב (עפ"י רשב"א. וע' שפ"א).

'תא שמע הגליונין וספרי מינין אין מצילין אותן...'. – וסתם גליון משמע שלמעלה ושלמטה ולא רק מקום הכתב. וגם 'גליונים' לשון רבים מורה על כך (עפ"י מהרש"א).

'אמר רבי טרפון: אקפח את בני אם...'. ע' במובא לעיל יז.

'שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים... ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא...'. מלשון 'משנאיך' (ולא 'שונאיך') ניתן לשמוע שמשנאים אחרים, שאותם המינים מונים את ישראל על התורה והמצוות, ולכך כותבים לעצמם ספרי תורה כדי לעיין בהם כדי להקניט לישראל (עפ"י חדש האביב).

ועוד, שהם אומרים החליפם הקב"ה באומה אחרת, מפני השנאה. וזהו 'משנאיך' – שעושים את ישראל כאילו אתה שונאם (עפ"י מהרש"א).

'ספרי מינין... אם יבואו לידי שאני אשורף אותם ואת האזכרות שבהן'. טעם הדבר שספרים שנכתבו על ידי מינים דינים בשריפה, כתב הרמב"ם ז"ל (יסודי התורה ו,ח): '... אבל אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה – שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן – לא נתקדש השם. ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם'.

ולפי טעם זה נראה לכאורה שאם המין כתב לשם קדושת השם – אסור לשרוף, מפני שיש בדבר איסור ד'לא תעשון כן לה' אלקיכם' ולא הותר איסור דאורייתא בגלל המצוה שלא להניח שם לאפיקורוסים. אך לפי ה'קל-וחומר' שאמר רבי ישמעאל [והביאוהו הרי"ף והרא"ש, ומשמע שנוקטים כן להלכה], מסתבר שגם אם נתקדש השם בפירוש מותר לשרוף, שהרי למד הדבר ממגילת סוטה שהיא נמחקה הגם שנכתבו אזכרותיה בקדושה.

וספרי הדפוס הנדפסים בזמננו ודאי לא נתקדשו בפירוש, שהרי המדפיס המפעיל את המכונה אינו יודע כלל מה כתוב שם. הלכך נראה שספרים מודפסים שמפיצים אנשי מיסיון, שיש שם הרבה פסוקים ואזכרות וגם שם הוי"ה, מותר וצריך לשרפם שהרי לא נתקדשו כלל.

ועוד נראה שגם אם היינו אומרים שנתקדשו היה מותר, ואפילו לדעת הרמב"ם, כי יש לומר שבספרים כגון אלו אפילו רבי טרפון מודה ל'קל וחומר' דרבי ישמעאל, שהרי הספרים עצמם מטילים איבה וקנאה ותחרות וגרועיים מספר תורה שכתבו מין. 'וכן עשיתי מעשה' (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קעב. עפ"י בהרבה). וע"ע בדבריו באו"ח ח"ד לט, עמ' ס).

בחזו"א (ס,ד) מבואר שכיון שאינו מאמין בקדושת השם, לא נתקדש השם על ידו, וטעם האוסרים לשרוף הוא כיון שמ"מ נתכוין לכתוב השם הידוע לו שישאל מאמינים בקדושתו, יש כאן כבוד השם שלא לאבדו, אלא שהדעה השניה סוברת שיותר כבוד ד' לבער מעשה הרשעים מן העולם.

ורש"י (בגטין מה) כתב טעם אחר לשרפת ספר תורה שכתבו מין; משום שכתבם לשם עבודה זרה שלו. (הרמב"ן הקשה על דבריו, ובחדושי חת"ס הסביר דברי רש"י, כיון שכתב את האזכרות לשם אלילים, מצווה מן התורה לאבדם ככל עבודה זרה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג קמה) העיר, התייג בשאר אזכרות, מפרשם לפי דעתו הנלווה על אלילים, מה שאין לומר כן בשם הוי"ה ברוך הוא שאין שייך להופכו לכוונה אחרת (וע"ש שלש גדרים בספרים שכתבום מינים). ובאגרות משה (יו"ד ח"א קעב) באר כוונת רש"י, כיון שכוונתו הכללית בכתביה זו לשם ע"ז ועניינה, הלכך אין חשיבות לשמות הכתובים שם, כי יותר טוב שיישרפו מלקיימן. ולפי זה כתב שגם לפי הטעם שכתב רש"י, אפילו אם היה כותב השמות לשם קדושת השם – מותר למחוק, כיון שנכתב לצורך הע"ז. ועוד, מסתבר שאין בקדושתו כלום. עע"ש.

[בדרך אגב, כתב עוד הגרמ"פ באותה תשובה אודות עיתונים שמודפסים בהם שמות הקודש, הואיל ויש אפשרות לקרוא את השמות בצורת קריאה אחרת או שיש להם משמעות שונה [מלבד שם הוי"ה, שאינו מצוי כלל בעיתונים], כגון 'א-ל' אפשר לקרוא האל"ף בפתח, וכן 'צבאו-ת' אפשר לקרוא הצדי"ק בחיריק, וכן שם אלקים יש לו משמעות נוספת כמו דיינים או מלאכים, אם כן חשיבות השם בשמות אלו תלויה בכוונת הכותב, ולכן בהדפסה שאין בה כוונה למדפיס, ואינו יודע כלל מה הוא כותב, אעפ"י שהמשמעות ניכרת מתוך הקשר הדברים, נראה שאין לחוש לאיסור מחיקה. – 'ולמעשה, בעתונים איני בודק לראות אם יש שם שם, משום שבכל השמות נוטה שאין לחוש לבד מהויה שלא מצוי כלל שידפיסו בעתונים. אבל אם בדרך מקרה אני רואה בעתונים אף אחד מזו השמות, אני מחמיר לקרוע אותו מקום מהעתון ולהצניעו לחומרא בעלמא, כיון שלא מצאתי ראייה מפורשת לסברתי'. יש להדגיש שכל דבריו לא נאמרו אלא לענין קדושת השם, וכגון שהוזכר שם משמות הקודש בתוך דברי חול, אבל דברי תורה הכתובים, קדושתם אינה תלויה בכוונת כתיבתם ואסור לאבדם בכל אופן, אף לא בהדפסה, וכמבואר בכמה מתשובותיו (ע' למשל ביו"ד ח"ב קלד-קלה, ועוד). אלא שיש לומר שבדברי-תורה הכתובים, שלא כאזכרות, אין הקדושה חלה בכתב עצמו, אלא

שהנייר או הספר נעשים כחפץ של קדושה שיש לנהוג בו כבוד, ולפי זה עיתון שבעיקרו הוא חול, גם אם מוזכרים בו בהבלעה כמה פסוקים או חלקי פסוקים, שמא אין בו איסור מחיקה אף מדרבנן. וע"ע תשב"ץ ח"א ב. וצ"ע.

'הני ספרי דבי אבידן, מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין...' הערוך פירש שהספק הוא הואיל ואין ידוע מי כתבם. אכן לפירוש התוס' אין פירוש זה מיושב שהרי פירשו שמדובר בכל הסוגיא בספרים הנמצאים ביד מינים ואין ידוע אם הם כתבו, שאם ידוע שהם כתבו, לדעת הכל נשרפים. (ומרש"י משמע שמחלוקת התנאים מדברת בידוע שהם כתבו. וכן כתב המאירי, וכדמשמע בערוך. וכן כתב הכסף-משנה בדעת הרמב"ם, ועוד). ויש לפרש לפי דברי התוס', שבספרים אלו כותבים המינים את ויכוחיהם עם ישראל, ומצווה לקרוא בהם כדי לידע מה להשיבם (חדש האביב).

עוד העיר שם לפירוש התוס', מה טעמו של רבי טרפון שמתיר לשרפם עם האזכרות ואינו חושש שמא כתבם ישראל (וכן תמה השפת-אמת). ותירץ, משום ה'קל וחומר' שאמר רבי ישמעאל. אי נמי, כיון שנכנסו הספרים לרשותם של אלו נסתלקה הקדושה מהם, כמו בהיכנס עכו"ם להיכל.

ובחזון איש (ס, ד) כתב שאי אפשר שרבי טרפון יתיר לשרוף ורבי יוסי לקדור כל שיש ספק שמא כתב ישראל, וכונת התוס' שתנא קמא מדבר בספק, אבל רבי יוסי ורבי טרפון דיברו כשמין כתבם.

עוד אפשר שספרי בית אבידן, אפילו ידוע שישראל כתבם נסתפקו שמא אין מצילים אותם, כיון שהספרים שלהם נשתקעו בידם, הלא אין לך דליקה גדולה ממה שהם ברשותם (עפ"י ריטב"א. ולפי"ו נראה שאם יצילם לעצמו ולא יצטרך להחזיר להם, יש להצילם כשישראל כתבם).

'רב לא אזיל לבי אבידן... שמואל – לבי נצרפי לא אזיל, לבי אבידן אזיל.' 'בי אבידן' לא היה מקום מינות ממש כי אז ודאי אסור לילך שם, אלא מקום ויכוח היה ומתקבצים שם חכמי עכו"ם ונושאים ונותנים בדינים. ורב שלא הלך – מפני היראה שמא יהרגוהו (עפ"י תוס' ע"ו יז. ד"ה הרחק נוכ"כ רבנו חננאל והערוך, שהיו נקבצים שם חכמים מכל אומה, ונושאים ונותנים בדברי חכמות ובדיני כל אומה). ודחו פרש"י (שם בע"ב) שכתב מקום עבודת כוכבים היה.

(ע"ב) 'דבנהרדעא פסקי סידרא דכתובים במנחתא דשבתא.' כמה ראשונים פרשו שהיו קוראים הפטרה במנחה של שבת בכתובים (ע' תוס' לעיל כד. ומגילה כא. ספר הישר לר"ת קפב. וע' גם בחדושי הרשב"א). ויש מפרשים שהיו דורשים בכתובים (ע' בספר המכריע לרבי ישעיה דטראני, דף כ ע"ד. וכידוע ממדרשי רז"ל, רבה ותנחומא ועוד, שהם פותחים ומבוססים הרבה על מקראות שבכתובים).

עוד על דרשת החכם בשבתות, בהלכה או באגדה – ע' בסוטה מט. ברד"ה אקדושה. ועע"ש בדף מ. והיו רגילים לקבוע נביאים סדרים סדרים כדי לגמרם פעם אחת בשנה, כמו שאנו עושים בחמשה חומשי תורה. וכן היו עושים בספרי כתובים (שיטה על מועד קטן לאחד מן הראשונים, מובא בספר מגדים חדשים כאן). עוד על מנהג קריאת כתובים במנחה – ע' במובא בספר מנהגי ישראל ח"א פרק ב; קובץ המעין טבת תשנ"ח, עמ' 19.

'ככתבם וכלשונם'

'אלא שספר חשוב הוא בפני עצמו... שבעה ספרי תורה' –
'... וכן ז' הבלים שאמר קהלת על כל עניני עולם הזה, דבז' ימי הבנין נבנה העולם הזה. והוא 'עמודיה שבעה' שהעולם עומד. והם שבעה ספרי תורות שאמרו ד'ויהי בנסוע' ספר בני עצמו

הוא הקטן שבהם, שהיא רק פ"ה אותיות נגד 'מלכות - פה' (עפ"י 'פתח אליהו'), שהוא השראת השכינה בתחתונים ובתוך בני ישראל על ידי הארון והתורה, שהיא לנו שיוור גם במסעות ובגלות, דעל ידי זה הכבשה מתקיימת בין הזאבים, דינוסו משנאיו מפניו. וזהו נגד יום השבת, שבו המנוחה והנייחא בעולם הזה, והוא הבל נגד המנוחה דיום שכולו שבת...'

(מתוך קדושת השבת לר"צ הכהן ז' עמ' 63)

'חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה' -

'... דמיונות שוא הם חוצצים בפני ידיעת אלהות והכרתו מלהכנס בלב, ולכן אמר פרעה שהוא מלך מצרים ובו תוקף השקיעות בדמיון לא ידעתי את ה'.

והתחלת אנכי ה' אלקיך - אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', ואין זה נתינת טעם או מופת, דאם כן היה לו לומר 'אשר בראתי שמים וארץ' או 'בראתיך', רק כי אנכי אין מתחיל בלשון מצוה, כמו שכתבתי במקום אחר דזה אי אפשר לצוות ולהזהיר כי מי שאין מאמין כלל מה יועיל הצווי, וכענין פרעה שאמר לא ידעתי את ה' אמרו עליו (שמות רבה ס"ג א) בדברים לא יוסר עבד, רק שבט לגו כסילים, רק אתה אשר הוצאתיך מארץ מצרים - מכוחות הדמיונות, והעליתי מחשבותיך להיות דבוקים בי, אף על פי שניתקים לפעמים ונכנסים דמיונות, מכל מקום מוחין דגדלות מלוכב בהם, וזה אין ניתק ממך לעולם הידיעה שאנכי ה' וגו', שכבר הוצאתיך מלהיות שקוע בדמיון לגמרי כארץ מצרים.

ולכך כל המצוות נאמר שהם 'זכר ליציאת מצרים', כי מצרים הוא ממש היפך התורה והמצוות כולם, שהם כולם רק מצד היציאה מדמיון, וחרש שוטה וקטן דלאו בני דעה נינהו ואין להם אלא מוחין דקטנות, פטורין מכל המצוות.

ובזהר (ח"א כז.) איתא, בחמר ובלבנים - 'בחומר' דא קל וחומר, ובלבנים וכו', שעל ידי עבודתם בלבנים הוציאו מדות התורה, היינו כי להנצל מהרהורים ודמיונות בלא דברי תורה ודאי אי אפשר כמעט, רק שבכניסה למצרים היה יעקב שמדתו אמת שהוא היפך דמיוני שוא ודבר כזב, ועל ידי יוסף שהיה בידו להחליף החכמה בדמיון... ונאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב - שכולם באו למצרים את מדה זו של יעקב שהוא מדת אמת, ולא נכנס לתוכם דמיון כוזב כלל, רק שבמות יוסף וכל הדור ההוא והיה אפשר חס ושלוש שיושקעו בדמיונות מצרים, אז נגזר השעבוד והיגיעה בדרך ארץ גם כן משכחת עוון, כי עיקר הדמיונות מצד הבטלה שמביאה לידי שעמום, אבל כשעוסק בעבודה מחשבתו על עבודתו שתהיה כהוגן וזו מחשבה הכרחית להם שהרי הוכרחו לכך, והם שבע עבודות בכתוב נגד שבע מלכין דמיתו, שהם שבעה כוחות של דמיונות והרהורים שעולין בלב האדם כשהוא בקטנות, ועל ידם ניצולו, ועל ידי זה זכו נגדם לשבע מדות שהתורה נדרשת בהם לדברי הלל (בריש תורת כהנים).

וכן הם שבעה ספרי תורה למאן דאמר כן בשבת, כי כל דבר חלוק לשבעה כנודע, והדמיון והתורה הם שני הפכים, ולפי שקבלו העבודה והיסורים מאהבה שידעו שהכל לטובתם שעל ידי זה ניצולים מטומאת מצרים, המשפט להגיע להם ואחר כך ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו בעתו ובזמנו, בעת שעלה ברצון הש"י להצילן ולתת להם התורה המצלת מדמיון, תמור העבודה במצרים, כך הוא מדתו יתברך בעת שרוצה להושיע אז נותן בלב אותו אדם לצעוק לו... ואז ויאנחו... מן העבדה... ותעל שועתם אל האלקים - שרוצים להתגלות אלהות המוציא מידי דמיונות, ולא לעבודה ויגיעה בדרך ארץ, הגם שדרך ארץ קודם לתורה בהכרח, די בדבר מועט האפשרי ותכלית יסורין' (צדקת הצדיק רז).

עוד רמזים ופירושים בענין שבעה ספרי תורה, פרשת 'זיהי בנסוע' ופ"ה אותיות – ע' בעל הטורים בהעלותך; בן יהוידע כאן; דרשות בית ישי נט.ג.

*

'...מהמדרש שהובא בתוס' ורמב"ן יש מוסר השכל לבני הישיבה, שבשעה שהזמן בא לידי סוף שלא יהיה הרגש של שמחה מזה שנפטר מעול הלימוד של הישיבה, כמו שאמרו שם במדרש שהיה הרגש של תינוק הבורח מבית הספר – כי ראינו מה שאירע לבני ישראל מזה שאע"פ שלא היה בזה חטא ממש, אבל היה בזה השורש להחטאים של אחר כך וירדו בני' ממדרגתם ומהנהגה של משה רבינו והתחילה הנהגה אחרת, וכל זה משום שהסיעו עצמם מהר ה'.
וכן כשבן ישיבה עוזב למצוא לו פרנסה ומוכרח הוא לצאת מכותלי הישיבה, צריך לדעת כי עדיין בן תורה הוא וחייב בלימוד התורה בכל עת הפנוי, וכן שיהיה הנהגתו כבן תורה וכבן לוי...
ואז נתקן ענין זה של 'ויסעו מהר ה'', ונזכה לקיום הפרשה של 'זיהי בנסוע הארון' שתהיה הנהגה גלויה של הקב"ה בעצמו. כן יהי רצון בב"א' (מתוך אור גדליהו לר"ג שור סו"פ בהעלותך).

דף קיז

'הכא נעשה בסיס לדבר האסור'. לפרוש רש"י, העור נעשה בסיס לבשר שהוא אסור בטלטול. ואף על פי שלמעשה אנו מתירים לטלטל הבשר משום כבוד שמים, אך היות ומצד עיקר הדין הוא אסור בטלטול, די בכך כדי לעשות העור ל'בסיס לדבר האסור' (עפ"י רא"מ הורביץ. וע' רמב"ן ועוד).

'מי דמי התם נעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר' – ואעפ"כ אם לא משום הצלת כתבי הקודש וכבודם, לא היינו מתירים להשתמש בתיק הספר שבתוכו מעות מפני שמעות חשובים ואינם בטלים, ולעולם הכלי נעשה להן בסיס אעפ"י שיש שם גם דבר המותר (עפ"י רשב"א להלן מב.).
ובשו"ע (שי"ט) מבואר שתיבה שיש בה דבר המותר ומעות, אם המעות אינם עיקר – מותר לטלטלה כמו שהיא. ולכאורה הוא הדין כאן שהספר חשוב מהמעות, היה לנו להתיר אף ללא הצלת כתבי הקודש. אך י"ל שאם לא משום חשש לכתבי הקודש היה צריך לכתחילה לנער המעות (וכמו שכתב הרשב"א שם בתירוץ השני גבי אפר, וכן נפסק בשו"ע בסעיף ח), ורק משום חשש עיכוב לא הצריכוהו לעשות זאת, כמו שאמרו בסמוך. וכן מבואר בשו"ת הרשב"א ח"א כב.
אך לפי מה שכתבו הפוסקים (מובא במשנ"ב שי"סקל"ו) שאם יש הפסד בניעור הדבר האסור אין צריך לנער, הלא גם כאן אילו היה מנער המעות לא היו ניצלים בדליקה, וא"כ אף ללא ענין הצלת כתבי הקודש היה לנו להתיר טלטול התיק עם המעות. ומוכח לכאורה מהרשב"א שנוקט שצריך לנער אף במקום הפסד. וצ"ע.

'כגון דלא קבעי ליה לעור. והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות...'. הגרעק"א תמה מדוע הפשט העור נחשב ל'דבר שאינו מתכוין' [אלא שאסור משום 'פסיק רישיה'], והלא מכוין הוא להפשטת העור רק שאינו צריך לו והרי זה כמלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו מכבה את הדליקה ואינו צריך לפחם. [וע' משנת ר' אהרן ה, ט-י בישוב הדבר].

ואולי יש לומר לפי שמלאכת 'מפשיט' היא אחת ממלאכות העור כמעבד וממחזק וכו', הלכך כל שמפשיט לצורך הבשר ולא לצורך